

X

AZ
ERDÉLYI

MAGYAR NEMZETI

M U S E U M

ÜGYÉBEN.

Nagy-Útcai
KOVÁCS ISTVÁN.

AZ

ERDÉLYI

MAGYAR NEMZETI

M U S E U M

ÜGYÉBEN.

NAGY AJTAL

KOVÁCS ISTVÁN.

Pataky. No 240.

KOLOZSVÁRTT,

A' KIR. LYCEUM' NETÜVEL.

1842.

„Legyenek egyéb nemzetek hátramaradásokban megelégedtek, ne vágyjanak előre, magasbra — nem gondom; de kívülről csak az melegítheti szívemet édesen: ha az Isten' legszebb ajándéka 'az emberi ész, mind nagyobbra emeli királyunk' hatalmát 's hazánk' díszeit'. — Csak az teljetei életet előttem kedvessé, ha mostani már úgy is szép helyzetetésünkből mind magasbra lépni keresünk erőt magunkban, melyet bizonyára találunk is.“

„Szándékom tiszta — mondásim azonban helyesek-c, az más. Ezeket makacsul pártolni nem akarom; mert igen jól tudom: mi nehéz legjobb akarral is jót alkotni és az ahhoz vezető módokat megfoghatólag előadni.“

„De javallatim nem kötelezők; 's így azokat el is lehet fogadni, ha jók; 's még könnyebben visszavetni, ha rosszak. Magamat hazám' igen kis szolgájának tartom; de azt hiszem, 'hazám' legközelebbi is, annak nagy és számos kötelességi. 'S így ha egyet mást érintek, vagy emlékezetbe tüntetek, azt ha jól megfontolja tetteimet, 'rossz néven senki se veheti.“

Gróf Széchenyi István.

EDDIGI LÉPTEK A' MUSEUM IRÁNT.

1837-ben hallatott nyilván legelőször, hogy gróf Kemény József úr könyvtárát köz célra szánta felajánlani. A' művelődés' őszinte barátai mindnyájan örültek a' kedves hirt hallván; örömeizelmeiknek szabad ömledezést engedni még sem merészeltek; mert vélték: időközben körülmények merülhetnek fel, mellyek miatt a' hazafias szív' melegében fogant szép szándék valószínű tán soha nem fog.

Leforga pár év; és egy férfi, kit sors fiágon a' tisztelt Gróf legközelebbi rokonává tön, rokon áldozattételre leg hamarább hevüle; 's 1840-ben ismét nyilvánosan hirdettetik: gróf Kemény Sámuel úr' könyvtára Gerendről a' Józsefével együtt szállítatand Kolozsvárra — köz használatra.

Ritkán láthatánk hazánk' nagyobb részint még pusztán álló oltárára nagyszerű áldozatot vitetni. Mi ritkán szokott történni, 's történnie természet' változhatlan törvényei szerint nem kell; arról könnyen hajlunk hinni: hogy ismét története tán örökre kimarad. 'S e' képp voltak, kik a' Kemény-könyvtárak' valahai egyesítésén és köz használatuakká változtatásán még most is kétkedtek.

1841-ben februarius' 24-dik napján gróf Kemény József és Sámuel urak dicsően oszlatának el részökről minden kédkedhetést. Azon napon kelt irományban Küküllő vármegye' össze gyűlve volt Rendeinek ünnepélyesen jelenték: hogy elhatározzák könyv-, kézirat- és ásványgyűjteményeiket Kolozsvárra állítandó nemzeti Museum' alapjául a' legközelebbi országgyűlésen ajánlani; 's mivel egy illy intézet' megalapítása, elrendezése, fenntartása, gyarapítása csak nemzeti pártolás és felügyelés alatt történhetik meg; jelentésökhöz e' kérést csatlák: míg ajánlatjokat ország' Rendei előtt megtehetnék is, vennék pártfogásuk alá a' megyei Rendek, és szólítanak pártolására a' többi törvényhatóságokat is. Küküllő vármegye' Rendei kebelbeli tisztujtást akartak véghez vinni; de a' választás' elvei felett nem egyezhetvén meg szétoszlottak, másügy' tárgyalásába nem bocsátkozva. Ez miatt a' Museum iránti jelentés tanácskozás alá nem juthatott.

Martius' 9-dikén egész kiterjedésében közzé tételett az Erdélyi Híradó által, 's gróf Kemény József és Sámuel urak' belőle kiragyogó hazafisága hatott. Gróf Gyulai Lajos úr néhány nap múlva ama' hírlap' szerkeztőjéhez intézett levelében kinyilatkoztatá: hogy 1890-nél több darabból álló ásványgyűjteményét maga is a' szándéklott Museumnak ajándékozza.

Mit Küküllő vármegye' közgyűlése elmulasztott, azt Kolozs vármegyének martius' 29-kére összegyűlt Rendei örömmel tévék meg. Eleikbe terjesztetvén a' gróf Kemény urak' Museum iránti ajánlata; ők ezt korunk' egyik legsürgetőbb kívánatának ismerék, és olly meleg részvétellel fogadák, mint középponti törvényhatóság' felvi-

lágosodott képviselőjüktől várni csak lehetett. Köszönetet nyilvánítottak az ajánló két Grófnak. Elhatározották: legközelebbi országgyűlésre küldendő követeiknek olly utasítványt adni, miszerint azok oda törekedjenek hatni, hogy az ország' Rendei a' gróf Kemény urak' ajánlatát ne csak elfogadják; hanem azt csupán kezdetalapítványnak tekintvén, ez egész intézetet pártolásuk alá vegyék, és egyesítendő nemzeti erővel állítsanak egy a' célnak minden tekintetben megfelelő nemzeti Museumot. Egyszersmind felszólítanak minden magyar nyelvű törvényhatóságot, leendő követeiknek hasonló irányu utasítványt adni.

És az országgyűlés, az olly sokszor emlegetett legközelebbi, november 15-kén megkezdődött. A' törvényhatósági követek — Krasznavármegyét kivéve — mindenholnan megjelentek. 'S utasítottak-e mindnyájan küldőik által, hogy a' museumügy' előfordulásakor országos tanácskozási teremben szavok pártolólág hangozzék, nem tudom; de hiszem és nem hinni bűnnek tartanám, miképp hazánk' nemtője mindenik követnek és királyi hivatalosnak lelkébe mélyen óltotta bé a' szent utasítványt, hogy a' hon' javára szolgálandót nyílt karokkal ölelje. 'S e' képp legkevésbé sem kétkedem, hogy gróf Kemény József és Sámuel urak' museum-alapajánlata országosan el lesz fogadva. * De minő intézkedésekkel? Ez komoly fontolgatást igénylő kérdés. Mert az intézkedések' minőségétől függ az intézet' egész sorsa: gyönyörűen virágzása vagy

* Hálával fogadták el 1807-ben Magyarhon' Karai 's Rendei is a' könyvtárt, melyet gróf Széchenyi Ferencz nemzetének 1802-ben ajándékozott volt, 's abban egy magyar

szánandóan sindése; a' hazára nézve gazdagon avvagy szűken gyümölcsözése.

NAPI NYILATKOZATOK NEMZETI JÁTÉKSZÍN, ORSZÁG-
GYÜLÉSI TEREM, KORMÁNYZÓI PALOTA 'S NEMZETI
MUSEUM IRÁNT.

Gyorsan haladnak rég a' nemzetek. 'S mi erdélyi népek inkább csak veszteglénk. Ne csudálkozzunk rajta. Ki hosszasan viaskodott szinte pattanásig feszített erővel, annak hosszasan kell pihenni. 'S miután Erdély' nemzetei egymás között és elleneikkel századok' folytában vítták véres csatáikat csaknem erőfogytig; csudálkozzunk-e, hogy százados nyugalomra hanyatlának?

De a' nyugvás' óráji lejártak. Mozgunk. Cselekedni akarunk, áldozatinkkal is. És áldozni akarunk nemzeti színházra, országgyűlési teremre, kormányzói palotára 's nemzeti Museumra.

nemzeti Museum' alapját látván megvetve lenni, az ajándékozó Gróf' fényes hazafias tette emlékezetet következő törvényczikkely' alkotásával kívánták örökre fenntartani:

„Grata mente récolunt Status et Ordines regni Hungariae illam comitis Francisci Széchenyi cubiculariorum regalium magistri liberalitatem, studiumque erga incrementum publici commodi, quod vestigia laudabilis memoriae antenatorum suorum premendo, amplam, lectamque Bibliothecam suam, numos item rariores, et arma insignium familiarum, uti etiam mappas ac icones, nec non manuscripta peculiari cura sumtibusque per se collecta, usibus Nationis Hungariae pleno jure transcripserit, hisque fundamenta erigendi Musei Nationalis zelo laudabili posuerit.“

„Status et Ordines regni insigne hoc, et imitatione dignum studium, ut ejus in publicis etiam regni legibus memoria supersit, benigne annuente Sua Majestate Sacratissima, inarticulandum decreverunt.“

Úgy van. Némelyek nemzeti színházunkra tekintenek. Látják, miképp maig sincs kellőleg elkészítve. Tudják, hogy a' cél, melly általa elérteni kívántatott, meg sincs közelítve; 's ezért javasolják: színházunkat helyezzük céljának tökéletesen megfelelő állapotba. — Országos épületünk, szólanak mások, hol az országkormány hivatalos kötelességeit teljesíti, már van; de hiányzik olly terem, mellyben az ország Rendei gyűlésökor illendően tanácskozhassanak; nincsen palota, mellyben az ország kormányzója lakjék; ennek pedig illő, amannak szükséges lennie. Azért építsünk országgyűlési teremet, hogy ne legyünk kénytelenek, mint 1834-ban Szebenben, úgy most 1841-ben Kolozsváratt, városi köz tánczteremben tanácskozni. És kormányzó palotául, vegyük meg a' házat, mellynek falai között II. gróf Bánffy György kormányzó élt és halt. — A' Kemény-Gyulai féle ajánlatban, e' képpen buzognak többek, alapja fekszik egy nemzeti Museumnak, melly ha állana, hatalmas eszközévé válhatnék az értelmesedésnek. Intelligentia legbiztosabban boldogságra vezérli a' népeket. Ne csak elfogadjuk tehát ama' Grófok' ajánlatit; hanem mi magunk is öregbítsük, és állítsunk fel czélszerű nemzeti Museumot. 'S itt — ki hínáé? — vannak, kik imígy nyilatkoznak: igen is; mi magunk is öregbítsük; de most csak annyiban, mennyiben nemzeti színház, országgyűlési terem és kormányzó palota körül nétalán teendő áldozatink engedendik — mert hiszen a' Museum úgy sem egyéb mint fényűzés — luxus!

E' nyilatkozat' itt ott hangzása birt engemet arra, hogy a' jelen ügyben — korántsem tárgykiuerítőleg; hanem inkább csak érin-

tőleg — felszólaljak. És ámbár színházzal, országtanácskozási teremmel, királyi kormányzói palotával ellentétben mondatik luxusnak a' Museum; én az amazok iránti buzgóságot hidegíteni, hogy ezenhez annál melegebb részvétel gerjeszsek, legkevesebbé sem kívánom.

NEMZETI JÁTEKSZÍNÜNK' KELETKEZÉSE. — JELEN ÁLLAPOTJA. — JÁTEKSZÍNI ORSZÁGOS BIZTOSSÁG' NYILATKOZATA. — PÁRTOLÁS. — MAGYARORSZÁGI
1848-ik ÉVI TÖRVÉNYCZIKKELY A'
PESTI MAGYAR SZÍNHÁZRÓL.

Hazánk' Rendei már 1791-ben gondolkoztak színház' felállításáról. 1795-ben önnön keblökből kinevezett biztos által tervet készíttettek iránta, melyet el is fogadtak. A' terv szerint adakozás' útján gyülemdő pénzzel kellett volna felállítatnia; de azokból csak telek vásároltatott, alaplak rakathattak, melyek földszinén feljül ölnyi magasságra alig vitetvén, tovább építésök' költség' nem léte miatt elszűnt. 1811-ben országosan határozott, hogy minden adót nem fizető nemes mértékszerű — normalis — telkeiről adjon 50 krajczárt bánkó, vagy 10 krt. váltó czédulában. Később nyomtatott levelek bocsáttattak ki, arról értesítők: miképp mindazok, kik előlegesen 1000 forintot fizetendnek, magok' és családjok' számára valamellyik páholyt elkötelezhetik. Az illy előlegezésből, magyar és székely nemzeti 50 kros. rovatalból és némelly más adományokból felépítetett a' színház, 's pénz' hiánya miatt néhány évig úgy hagvatott. 1820-ban aztán a' já-

tékszíni országos biztosság Kolozsvártól 12,000 forintot vévén fel kölcsön — mely később visszafizettetett — azzal a' színház' belseje elkészítetett 's elvégre 1821-ben martius' 24-kén ünnepélyesen megnyíltatott.

Húsz év óta áll tehát a' nemzeti színház. Magyar nemzeti nyelv' művelése, jó erkölcs előmozdítása, székely-magyar nemzet' dicsősége volt a' cél, mellyet alapítói általa elérni kívántak. Nem az én állításom ez. Én csak viszhangzom itt, mit a' távol 1811. és 1795-dik évi gyűlésekben hazánk' Rendei több ízben kijelentettek. És eljön az idegen városunkba, látni egy hon' fővárosát. Keresi benne a' közintézeteket; megállapodik egy épület előtt; olvasa homlokzatáról: AZ ERDÉLYI NEMZETI MAGYAR JÁTEKSZÍN. 1813. Bélépik az épületbe, 's lát aranyzott címereket: sast — a' magyarok', napot félholddal — a' székelyek' címereit; és teljesen meggyőződik, hogy a' színházat, mellybe jutott, a' magyar és székely nemzet építtette; de gondolat, hogy általa a' két nemzet dicsóítva volna — e' gondolat bizonyosan nem emelkedik lelkében. 'S lépünk bár mi magunk az idegen' helyébe: a' színház' elébe 's belsejébe; nézzünk szét kivüle 's benne; legottan kénytelenek leszünk megvallani, hogy az nem olyan, melly képes volna két nemzet' tekintetének nem csak megfelelni; hanem képes azon feljül még dicsóságára is szolgálni.

Vagy tán e' dicsóséget nem az épület' minőségében kell keresnünk, hanem abban: miképpen műveltetik általa nyelvünk; miképpen mozdítatik elé jó erkölcsünk? Hijában! Itt sem leljük fel azt. A' színházi országos biztosság tör-

vényhatóságokhoz minap kibocsátott jelentésében maga vallja, hogy ezen intézet mostani állapotjában „a’ nemzet által kitűzött célnak kevésben felelhet meg.“

Mi ennek oka? Az, hogy hazánk’ Rendei eleve sem azt nem tudván — és nem is tudhatván — mennyivel állíthatni fel egy színházat; sem azt, mennyivel tartthatni fenn állandóul jó színész társaságot: mind a’ két végre sokkal csekélyebb összeget vettek fel, mint a’ mennyi valósággal szükségesnek mutatkozott. Például: az 1795-dik évi országos terv a’ színháznak díszítménynyel és ruhatárral együtt felállítását 8000, egy első rendű színész’ havi fizetését 20 forintra számította volt. ’S színházunk’ építetése mintegy 71,363 váltóczédulabeli forintba került; és a’ kolozsvári mostani színész társaság’ szerződött első rendű tagjainak nem 20, hanem 100 és 120 ft. fizettetik, még pedig pengő pénzben. A’ hibás előszámítások’ következtésén lett: hogy a’ színház’ építetése tökéletesen mind e’ korig bé nem végeztethetett; jó társaság állandólag nem tartathatott, és a’ színházi nemzeti cél el nem érthetett.

Azonban felszólalt az országos biztosság. Felszólalt 1821 óta gyűjtött tapasztalásokkal meggazdagulva, ’s inént emlitém jelentésében oda nyilatkozott: „hogy a’ játékszín’ épülete’ teljes bévégzésére, némelly mellék ’s nélkülözhetlen épületek’ elkészítésére, belsőjének újra rendezése’, ’s elhasznált díszítményei’ ujakkal pótlására mintegy 20,000 ft. kívántatnék ezüstben.“

„De még ezzel nem lenne cél érve; mert a’ nevezetesebb segedelem a’ rendes színi előadások’ jövedelme’ pótlására kívántatik: mi-

vel 20 évi tapasztalás bizonyította, — valamint ezt nemes Magyarország' Rendei is atlátták — hogy a' játékok után bėjövő rendes jövedelemmel csak szenvedhető játékszínt sem lehet fenntartani. Azoknak pótlására állandó tőkepénz kell, mellynek kamatjából a' rendes jövedelmeket pótolni lehessen. Ezen biztosság tapasztalás után akként nyilatkozhatik: hogy a' játékszín' csak megülehető állapotban fenntartására évenként legalább 3000 fr. pengő pénzbeli segedelem kívántatik; melly summa magát mindig szaporító állandó tőkéből olly formán telhetnék ki, hogy ha 60,000 ft. lenne az állandó tőke, annak csak öt procentje, az az 3000 ft. fordítatnék évenkénti segedelmezésre; a' hatodik procent, az az 600 ft. mindig kamatra adatnék a' 60,000 ft. főtőkét tovább növelni, jövendőre ez által állandóbban létesíteni a' játékszín' ügyét. És így a' fenn írt két célra szükség lenne legalább 80,000 ft. ezüst-pénzbeli segedelemre."

"S ezen biztossági nyilatkozat, véleményem szerint, pártolást érdemel.

9-dik században jött által Tuhutum a' Meszesen, Erdély' oláh nép lakta részét meghódítani, 's egy csatát nyerve meghódította azt. E' szerint tizedik százada hogy magyarok, még több, hogy magyar ajku székelyek lakják e' hazát; 's intézetre, melly egyenesen magyar nemzetiségünk' érdekében nemzetileg hozatott volna létre, olly hosszas időszak' lefolyta után is egyetlen egyre mutathatunk — a' Belső Farkas utczai színházra! Illó tehát, hogy az tovább is fennálljon; de megfelelőleg a' két nemzet' tekintetének, melly emeltette; megfelelőleg a' célnak, mellyért emeltette. Ezt a' két nemzet' méltósága megkíváu-

ja, 's a' cél' fontossága megérdemli. Mert midőn nemzet valamit önkénytesen tesz, és tennie hatalmában van: annak olyanuk kell lennie, melyből kiragyojjon, hogy nemzet tette; különben tétével ön méltóságát súlyesztí alá. 'S mert, nem roppant fontossága-e reánk nézve nyelvünk' ügye? Nemzeti nyelv az, mi népeknek saját külön nemzeti létet ad; elannyira, hogy midőn magyar nyelv nem lesz, akkor magyar nemzet sem többé. 'S játékszínünk bölcs intézkedéssel nyelvünk' csinosbításának, terjesztésének tagadhatlanul oskolája.

Elismerték ezt Magyarország' Karai 's Rendei is, és az 1811-dik évi országgyűlés' 44-dik törvényczikkelyében határozták:

„Az 1836: 41. törvény' folytatában a' pesti magyar színház' megállapítására országos ajánlat tételik.“

„A' Pesten most fennálló, a' törvényhatóságok által gyűjtött szabad ajánlatokból felépült magyar színház . . . mint nemzeti tulajdon országos pártolás alá vétetik, úgy mindazonáltal, hogy az 1836: 41-dik törvény által kijelelt telek további rendelkezésig eredeti céljára megtartassék.“

„1. §. Ezen színházon fekvő, az építésből eredő, és összesen 39,882 ftot 15²²/₁₀₀ krt. tevő tehernek törvényes járulékival együtt leendő kifizetésére különösen 50,000 ft. és nem több — a' színház' megalapítására pedig 400,000 — összesen 450,000 igaz értékű ezüst forint ajánltatik; mely somma ezen országgyűlési kivetés szerint egyedül a' nemesek és azok által, kiket a' törvény ezen nevezet alá foglalva ért, leszen fizetendő, és a' törvény szerint beszédendő.“

„2. §. Ezen sommából 400,000 ft. alapítványi tőkének tekintetvén, abból nem egyébb, mint

kamatjainak legfeljebb 3-d fordíttassék a' színház' évi költségeinek évi pótlására, 3-d rész kamatai pedig minden esetre a' tőkéhez adatván, azt évről évre szaporítsák."

KIRÁLYI KORMÁNY' LAKHELYEI. — ORSZÁGOS KORMÁNY-
HÁZ' VÉTELE. — LEGYEN-E ORSZÁGGYÜLÉSI ÚJ TE-
REM ÉS KORMÁNYZÓI PALOTA?

Királyi kormányunk (Regium Gubernium) 1692-ben született: állván 1 kormányzóból és 11 tanácsosból. A' hozzája tartozott egész alrendű személyzetet eleinte 2 titoknak, 2 lajstromzó, 6 irnok tette. Csak lassanként szaporodtak meg ezek. 1750 előtt kormányzó 's tanácsosok nem mindnyájan tartózkodtak állandóul a' kormány' lakhelyén, hanem néhányan, egymást bizonyos időszakonként felváltva. 'S csupán országgyűlés', octavalis terminus' és fontosabb ügyek' előfordultakor gyűltek össze mind. — A' kormányi lakhelyet fejdelem jelelte ki, 's az háboru megdögvész miatt régen gyakran változtatott, és a' kormányi személyzet kevés lévén, könnyen is változtathatott. Így 1693-ban fejedelmi parancs Fejérvárat rendelte lakvárosul. 1695-ben Kolozsvárt. 1696-ban ismét Fejérvárat. 1718-ban megint Kolozsvárt. 1732-ben Szebent. 1738-ban Nagy Disznódot. Ugyan azon évben Medgyest. 1739-ben újra Szebent. 1740-ben viszont Medgyest. Azon királyi leirathban, mellyben ez parancsoltatott, nyilván ki volt mondva, hogy azért rendeltetik Medgyes és nem Kolozsvár, mert e' városban is ki ütött a' dögvész. Az ország' Rendei is Kolozsvárt kívánták; mindazáltal 1748-ban újonnan

Szeben határozottatott kormány' lakhelyévé 's az maradott 1790-ig. Ezen esztendőben a' kormány országgyűlésre ájtott Kolozsvárra. 1791-ben országos kérés' következében megengedettett itt lakása, 's az óta itt is lakott.

Kolozsvártt kormányi tanácskozása' 's a' hozzája tartozó hivatali személyzet' dolgozása' helyéül — évenként a' hazai pénztárból fizetett bér mellett — azon épület szolgált, melly hajdon jesuiták' collegiumáé volt, 's az ő szerzetjök' eltöröltetése után a' tanulmányi alapítványé (Studiorum fundus) lett. 1822-ben báró Szepesi Ignác püspök, mint minden erdélyi catholicus oskolák' főigazgatója, ezen épületet eladatni javasolta, amáz alapítvány' érdekéből. Mit értvén a' kir. kormány, esedezett a' Felségnek: engedné országházul véletni meg a' törvényhatóságok' önkénytes ajánlatiból. Válaszul kapta: megbecsültetvén előbb az épületet, szólítsa fel a' törvényhatóságokat: hajlandók-e megvételére az adózó nép' minden hozzájárulása nélkül, csupán a' kiváltságos osztályokra hárulandó rovataltból; 's a' becsülevél' és hatósági nyilatkozatok' felküldése mellett tegyen tudósítást. Véghezvitetvén a' becsü, az épület 152,235 forintra becsültetett váltó czédulában; vagy 60,894 forintra ezüst pénzben; felszólítátván a' törvényhatóságok, készeknek nyilatkoztak megvételére. 'S miután mindezekről tudósítva lön akkori fejedelmünk I. Ferencz: 1826-ban nem csak azt engedte meg kegyelmesen, hogy az épület hatósági önkénytes ajánlatokból a' királyi kormány' használatára megvételék becsüáron; hanem egyszersmind azt is, hogy az illető hatóságok' keblében fekvő fiscusi birtokok, amazokat igazságos arányban segítsék.

Megtétettek tehát az ajánlatok, s ezüst pénzben ígért:

Felső Fejér vármegye	2400 ft.	
Alsó Fejér „	9000 —	
Küküllő „	2400 —	
Thoráda „	7200 —	
Kolozs „	8000 —	
Doboka „	5500 —	
Belső Szolnok „	5000 —	
Közép Szolnok	5000 —	
Hunyad „	10,000 —	
Kraszna „	2000 —	
Zaránd „	1250 —	
Kővár' vidéke	2200 —	
Fogarás' „	1700 —	
Udvarhelyszék	2189 —	12 k.
Háromszék	4000 —	
Csik „	800 —	
Maros „	4101 —	
Aranyas „	1000 —	
Kolozsvár	4149 —	10 „
Károly Fejérvár	400 —	
Maros Vásárhely	1400 —	
Szamosujvár	1500 —	
Erzsébetváros	800 —	
Nagy Enyed	200 —	
Dézs	668 —	
A' szász nemzet	4400 —	

Összesen 86,857 ft. 22 k.

Laßsan haladt a' befizetés. 1829-ben october' végéig csak 37,013 fr. és 28 kr. volt begyűlve; mindazáltal november' 21-kén megíratott a' kötlevell, egyik részről az eladó tanulmányi alapítvány' igazgatóságát, másíkról a' megvevő három nemzetet képviselő kormánytaná-

csosok által, 's a' megvásárlott épületek telkeikkel együtt átadtak az országnak; azon feltétellel csakugyan, hogy azokba teljes ünnepélylyel az egész megállított ár' lefizetése után iktattassék bé: addig a' hátralevő öszveg' törvényszerű kamatját fizetvén. Hazafias buzgósággal törekedett a' kormány e' kamatfizetéstől menekülni. Sűrűen rendelkezett az ajánlatok' beszédetése iránt, és mi befizettelett, azt nem mulatta el évenként a' tanulmányi alapítványnak átadatni. E'képp oda jutott, hogy 1840-ben az egész 60,894 ezüst forint mennyiség kifizettelett, 's azon évi szeptember' 9-kén az ország — képviselőji lévén: magyar nemzet' részéről országos elnök báró Kemény Ferencz ő nagyméltósága, székelyekéről hazai cancellarius gróf Lázár László, szász nemzetéről hazai főbiztos Bedeus József ő nagyságok — a' tanulmányi alapítványtól örökösen megvásárlott épületek' és telkek' birtokába teljes ünnepélyességgel béiktattatott.

Van tehát immár ez országnak Kolozsváratt tulajdon háza, melyben kormánya hivatalosan foglalkozik. 'S miután az van, és itt van: ne legyen-e ugyanitt — mind a' mellett, hogy törvényünk nyilván mondja: „*Publica regni comitia.....in termino et loco pro ratione circumstantiarum per Suam Majestatem Sacratissimam desigendo* celebrantur,“ olly terme is, melyben önnön maga, képviselőji által, tekintetével és alkotmányával összehangzólag tanácskozhassék? Ne legyen-e palotája is, melyben kormányzója méltóságához illően lakhassék?

Alkotmányos nemzet vagyunk. És alkotmányunk' alapelemeit nem Európában, nem jelen században -- az alkotmánykeletkezés' e' dús

korszakában — szereztük; hanem ázsiai ős hazánkból hoztuk, onnan el-kijöttünkkor. Dédőseink midőn országilag akartak tanácskozni: honjok' valamellyik kies térmezején, az Isten' szép ege alatt gyülekeztek öszve; későbbben templomokban. Nem azért, mintha nem bírtak volna termekkel, tágasságban a' mostaniakkal mérkőzhetőkkal; hanem a' nyilvánosság' tekintetéből: hogy gyűléseikben a' nemzetest' annál számosabb tagja részesülhessen, mint tanácskozó vagy mint hallgató. Eltelvék ugyan az idők, mellyek őseinkkel gyűléseiket mezőkön és templomokban tartatták; de fennmaradt mind e' napig alkotmányos jogunk: országosan tanácskozhatni, végezhetni; 's nem bészárt ajtók mellett, hanem nyilvánosan tanácskozhatni, végezhetni. 'S mivel e' jogon kívül még azzal is bírnunk, hogy országos tanácskozásokra, végzések' tételére, törvények' alkotására minden évben öszvegyűljünk: önkénytes a' következés, miképp lenni kell olly teremnek is, mellyben az ország' képviselőji tekintetökhöz illő kényelemmel működhessenek, 's meg ne csak ők férjenek, hanem rajtok kívül nem-és rangkülönbség nélkül, czélirányosan hallgatók is annyian, mennyi által a' szükséges nyilvánosság elérhető; ez emelvén a' képviseleti rendszert olly nagy fontosságu intézvénynyé, millyennek alkotmánybarátok móltán hirdetik.

És emlékezzünk hazánk' hajdani polgári 's egyszersmind hadi fő kormányzóira — a' vajdákra. Magasan fekvő várak adattak át nékiek fizetéseiken kívül: a' dévai, melly most is fenn áll; a' görgényi, mellynek jelenben romjaira is alig akadunk. 'S ha a' régi kor jónak, helyesnek, szükségesnek ismerte, nem csak pénzfizetéssel lát-

ni el vajdait, hogy abból szünetlen zsoldos katonaságot tartanak magok körül; hanem jönnek ismerte, kormányzóságuk idejében várakkal is megtisztelni; honnan a' hon' békéje 's boldogsága felett szélszerűen örködhettek: bizonyára honunknak csak dicséretére válnék, midőn kormányzói számára — ha nem is várak és uradalmakról, de legalább egy lakpalotáról gondoskodnék.

S néktek, kik keveset aggódtok azon: legyen-e alkalmasabb országgyűlési terem, mint a' mostani, az országos kormányháznál lévő; legyen-e kormányzói palota, mi most éppen nincs, vagy ne legyen; azonban szeretnétek Kolozsvárt állandóul kormány' lakhelyévé 's azzal együtt hazánk' fővárosává tenni; azt mondom: építsetek itt országgyűlési teremet; vegyetek kormányzói palotát, 's célotok el lesz érve. Mert azt hiszem, miután Kolozsvárt, Fejedelmünk' tudtával és helybehagyásával, ily terem és palota is leud, mint van már országos kormányház: a' kormányi lakhely' másfél százados változása meg fog szünni.

Ezek nézetim a' nemzeti színházra, országgyűlési teremre 's kormányzói palotára vonatkozólag. Pártolólagszók fel én is mellettök; de nem kevésbbé pártolólág a' nemzeti Museum mellett is.

MI LENNE AZ ERDÉLYI MAGYAR NEMZETI MUSEUM?

E' Museum — az én nézetem és ohajtásom szerint — olly intézet lenne, melly főképpen

1. Erdély hazánknak, 's az abban valaha lakott és jelenleg lakó népeknek bármi tekintetben

lehető megismerésére, java' 's díszé' előmozdítására —

2. Az erdélyhoniaknak leginkább szükséges tudományokbani kiművelésére — szolgáló oklevél-, kézirat-, könyv-, folyóirat-, hírlap-, kép-, pénz-, régiség-, állat-, növény- és ásványdarabokból állandó gyűjteményt juttatna Kolozsvárrt emelendő épületben köz használatára.

E' szerint

1. Belőle nem lenne kirekesztve semmi nemű darab, melly más kül nemzeti Museumokba is helyet lel; sőt midőn ajándékképpen adatnék illyféle gyűjtemény, hálaköszönettel fogadva; még pedig úgy, hogy az ajándékozók' nevei adományaik' bejegyzésével együtt, örök emlékezetül időről időre törvényczikkelybe iktattatnának — mint Magyarhonban.* De mivel anyagi tehetsé-

* Magyarhonban nemzeti museumi pénzalap' öszveszerzése végett legelőször az 1807-iki országgyűlésen határoztatott rovatál, önkéntes ajándék cím alatt erőltetés nélkül bégyűjtendő. Az 1808-iki 8-dik törvényczikkely által törvénykönyvbe iktatandóknak végeztettek minden ségedelmező törvényhatóságok' nevei ajánlataik' feljegyzésével egyetemben. Minnek következtében az 182 $\frac{2}{7}$ -iki 35-dik törvényczikkelyben hosszú sorban előszámlálvák a' vármegyei 's városi hatóságok, vidékek, községek és egyének, mellyek vagy pénz- vagy valami nemű gyűjteményadással járultak a' Museum' gyarapításához. Az 183 $\frac{2}{6}$ -iki hongyülés' 38-ik törvényczikkelyében pedig ama' diszes sor e' képp folytatatik:

„A' nemzeti Museumra 1827-iki országgyűlés évi tett több rendbeli nemes lelkű adakozások, az 1808-ik évi 8-ik czikkely' értelmében örök emlékül törvénykönyvbe iktattatnak.“

„1. §. Gróf Illésházy István fő asztalnoknak a' haza' oltárara tett nemes lelkű adakozása, melly szerint igen jeles könyvtárát, és nagy becsű diplomai gyűjteményét a' hazának nagy lelkűen áltadá; úgy szinte“

„2. §. Felső eöri Pyrker János László, patriarcha és egri érseknek azon nemes tette, minél fogva ritka jeles-ségű becses képgyűjteményét a' nemzeti Museum' gyarapításául a' hazának felajánlá: nem különben“

geink nagyon korlátoltvák, 's ez miatt a' szerzésben bizonyos korlátok között kell maradnunk: museumi költséggel főként a' hazánkat tárgyazó oklevelek, kéziratok, képek, 's a' hazai régiségek, állatok, növények, ásványok szereztetnének.

2. Könyvek, folyó iratok, hírlapok akár-melly tárgyról, akárki által és akármelly nyelven legyenek írva — hasonlólag hálával fogadtatnának; de midőn e' félék museumi pézsalapból vétetnének, fő gond mindig oda lenne irányozva, miképp olyanok szereztessenek:

a) mellyeknek tárgya 's célja — bár melly nyelven — egyenesen hazánk', ennek népei', fiai' vagy hölgyei' ismertetése, java' vagy dísze előmozdítása.

b) mellyeknek tárgya nem erdélyhazai; azonban hazánk' fiai által irattak, vagy annak sajtóival nyomattak. *

„3. §. Ugyan e' végre tett következő nemes-lelkű adakozások:

Gr. Széchenyi Lajos	10,000 for.
Kubinyi Péteré két ízben	2600 „
Pruzsinsky Andrásé	200 „
Ritter János, Kristóf, Hector, Vilmos testvéreké	600 „
Muraközy Józsefé	400 „
Villax Ferdinand, zirczi apáté	900 „
Frimm János, egri fő káptalan' követéé	1000 „
Külkey Henriké Vilmos fiával, 12 aranyban	54 ft.

* A' hazai sajtókkal ezután nyomatandó mindennemű munkák költség nélkül megszerezethetnének, ha maga helyén rendelés tétetnék: hogy az általok világ elébe jutandó munkákból egyegy példányt Museum' számára külgyenek meg. Magyarországon a' helytartó tanács körrendeletnél fogva már 1804-ben illyképpen intézkedett a' Széchenyi országos könyvtár' részére. 'S miután e' tár mellé József főherczeg nádor Ó Fennsége' indításából 1807-ben nemzeti Museum is állitatni országosan elhatározott: Ó Fennsége, mint a' Museum' eléggé nem magasztalható pártfogója — protectora — 1808-ban a' budai, pesti 's pozsonyi hírlapok' szerkeztőjit szolítatá fel lapjaik' megküldésére. —

c) mellyek közvetlen legkevesébbé sem foglalkoznak hazánknak, népeinek, fiainak avvagy hölgyeinek ismertetésével, java' vagy dísze' előmozdításával; nem irattak hazánkfiái, nem is nyomtattak annak sajtói által; de belőlök meríthetik erdélyiek a' nékiek — honismereten kívül — legszükségesebb ismereteket és tudományokat. Önként értetődván, hogy ezen utósó osztályba eshető munkák nem mind, hanem közülök csak a' jobbak vétetnének meg.

A' MUSEUM' ALAPJÁUL TETT AJÁNLATOK' FONTOSSÁGA.

És midőn az ország' Rendei gróf Kemény József, gr. Kemény Sámuel és gr. Gyulai Lajos urak' ajánlataikról ezt fogják kimondani: „Elfogadjuk! — Országos pártolás alá vesszük!“ — e' nyilatkozatokkal honunkat teménytelen olly daraboknak helyezik birtokába, millyekről fennebb szólék.

Igen. Három museumszerű köz könyvtár áll fenn mostan hazánk' keblében. Az egyiket báró Bruckenthal Sámuel, erdélyi volt kormányzó állította Szebenben; másikat gróf Batthyáni Ignác, mult században erdélyi római catholicus püspök Károly Fejérváratt; harmadikat gróf Teleki Sámuel, az 1822-ben elhunyt erdélyi udvari cancellarius Maros Vásárhelyt. Láttam mind a' hármat. Tisztelettel tettem el alapítójik iránt; tisztelettel távoztam belőlök, 's e' tiszteletet keblemben hordandom mindenha; mert ők — mint tudományok' baráti nagyok valának nálunk mind a' hárman: azok' terjesztésére ön áldozataikkal nagszerűen intézkedvén hazánk' három különböző pontjain.

De láttam a' gróf Kemény József és Sámuel urak' könyvtárait is. József szerzésében fő gondot „hontárgyu“ oklevelekre, historiai kéziratokra, 16. 17. és 18-dik századbeli eredeti törvényczikelyekre, könyvekre, pecsétekre fordított, nem rekesztve ki a' külföldi irodalmi termékeket is. Sámuel' gyűjteményében inkább a' „görög és római, olasz és franczia, német és angol irodalmi művek“ láthatók; de nem mellőzvék a' hazaiak is, sőt nem kevés számu hontörténeti eredeti levelekkel, honügyi irományokkal bővítvék. E' képp a' két könyvtár — magában foglalván hon- és külföldi, régi és új irodalomból 25,000-nél több darab csupa nyomtatott munkát, — egyik a' másikat szerencsésen egészíti ki; 's e' szerencse itt még a' kéziratokra nézve is olly kedvező, hogy a' midőn József' 12-ik századon kezdődő 's mostanig le szálló oklevél- és irománygyűjteménye 18-dik századbeli adatokban kezd — a' korszakhoz képest — hiányosabbnak mutatkozni; Sámuelé éppen e' 18-ik századiakban leggazdagabb.

'S miután mind ezeket láttam, örömmel győződtem meg, miképp a' gróf Kemény urak' könyvtárai — egyesítve gróf Gyulai Lajos úr' ásványival, mellyeknek példányai hazánkból, Magyarhonból, és Európa' csak nem minden más tartományaiból össze gyűjtvék; sőt néhányak Ázsia, Afrika, 's Amerikából — darabok' számosságában nem mérközhetnek ugyan a' Batthyáni- 's Teleki-intőzettel; de nagyon sok darabjaik' ritkaságával és hecsességével igen is mérközhetnek, 's még feljül is mulják. A' két Kemény gróf' könyvtárában — például — hazánkról több eredeti oklevél találtatik mint a' Bruckenthal, Batthyáni 's Telekiében együtt; pedig egyedül a' Bruckenthalé nemzeti fejedelmeink' uralkodása' korában

alkotott törvényeinknek annyi eredeti példányival dicsekszik, mennyivel országos levéltáraink közül is csak a' fejevári káptalan őrizete alatt levő. 'S hogy egyéb specialitasokat mellőzzek: gr. Kemény József úr bírja „*Approbatae*“ és „*Compilatae Constitutiones regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem adnexarum*“ című törvénykönyveink' olly két ép és tiszta példányait, mellyek azok' országosan szerkeztése' 's elfogadtatása' éveiben — 1653- és 1669-ben — nyomattak ki, 's az illető fejedelmek — II. Rákóczi György' és Apafi Mihály' — saját nevök aláírásával és pecsétjeikkel hitelesítették. 'S lehet-e valljon alkotmányos ország' polgárainak valamelly könyv becsesebb, mint szükséges ünnepélyességgel hitelesített törvénykönyvei? 'S nem a' legnagyobb könyvtári ritkaságok közé számíthatók-e illy törvénykönyvi példányok, millyek' most fennlétéről ezelőtt álmadozni sem merészelénk?

Sejthetni ezekből, a' Kemény és Gyulai grófok' ajánlatának elfogadásával mi nevezetes alapja vettethetik meg egy erdélyi nemzeti Museumnak; de sejthetni egyszersmind azt is, miképp azon ajánlatokban éppen olly Museumnak rejtezik alapja, millyennek én az erdélyi nemzetit ohajtom, 's fennebb vázolám.

A' MUSEUM' REMÉLHETŐ HASZNAI.

A' nétán elfogadandó 's országosan pártolandó Museumalap részint önkénytes adomány', részint museumi pénzalapból szerzés' útján időről időre bővitetnék, 's mik meglennének, azok czélszerűleg emelendő épületben illő rendbe he-

c) mellyek közvetlen legkevesébbé sem foglalkoznak hazánknak, népeinek, fiainak avagy hölgyeinek ismertetésével, java' vagy dísze' előmozdításával; nem irattak hazánkfiái, nem is nyomtattak annak sajtói által; de belőlök meríthetik erdélyiek a' nékiek — honismereten kívül — legszükségesebb ismereteket és tudományokat. Önként értetődván, hogy ezen utósó osztályba eshető munkák nem mind, hanem közülök csak a' jobbak vétetnének meg.

A' MUSEUM' ALAPJÁUL TETT AJÁNLATOK' FONTOSSÁGA.

És midőn az ország' Rendei gróf Kemény József, gr. Kemény Sámuel és gr. Gyulai Lajos urak' ajánlataikról ezt fogják kimondani: „Elfogadjuk! — Országos pártolás alá vesszük!“ — e' nyilatkozatjokkal honunkat teménytelen olly daraboknak helyezik birtokába, millyekről fennebb szólék.

Igen. Három museumszerű köz könyvtár áll fenn mostan hazánk' keblében. Az egyiket báró Bruckenthal Sámuel, erdélyi volt kormányzó állította Szebenben; másikat gróf Batthyáni Ignác, mult században erdélyi római catholicus püspök Károly Fejérváratt; harmadikat gróf Teleki Sámuel, az 1822-ben elhunyt erdélyi udvari cancellarius Maros Vásárhelyt. Láttam mind a' hármat. Tisztelettel tettem el alapítójik iránt; tisztelettel távoztam belőlök, 's e' tiszteletet keblemben hordandom mindenha; mert ők — mint tudományok' baráti nagyok valának nálunk mind a' hárman: azok' terjesztésére ön áldozataikkal nagszerűen intezkedvén hazánk' három különböző pontjain.

menyivel az általa tanítandó szaktudományról időről időre megjelenő jelesebb munkákat magáévá tehesse; 's ez miatt a' kor' haladásával mind dusabban fejledező új ismeretek közül sokhoz nem juthatván ő maga, tanítványit sem juttathatja: Museumban együtt tökélyesülne legalább a' tökélyesülő szaktannal; 's mit ő ott tanulna, azt egész életén át ezer meg ezer tanítványoknak tanítaná el. A' szép lélektehetségű 's lankadatlan szorgalmu, de szegény sorsu tanuló ifju, kit képessége 's buzgalma többnek tanulására bátorít és vonsz, mint mit oktatóitól hallhat: Museumban elég módot lelne tehetségei művelésére, 's használván azt, szegénysége' daczára is a' „szebb reményü ifjak“ egyikévé képezné ki magát. A' hivatalbelieknek, kik távol vannak azon balga hiedelemtől, hogy iskolai tanulmányaik' végződésével minden tanulandójakat elvégezték, 's hivatalos kötelességeik' pontos teljesítése után fennmaradt idejük' egy részét örömet olvasással töltenék, ha jövedelmök' csekélysége nem kényszerítené könyvek' vásárlásáról tán örökre lemondani: Museumban olvasandó bőven ajánlkoznék 's övékével együtt az országos Schematismusban több jeles tisztviselő' neve tűnnék fel. 'S lenne bár minden kolozsvári közoktató nagy fizetésű, minden tanuló gazdag sorsu, minden hivatalviselő bő jövedelmű: így sem nélkülözhetnék egészen a' Museumot; de mások sem, kik tudománykedvellők, mert az olly kincsekkel birna, millyekkel magán személy senki nem.

'S mert Kolozsvár e' hazával, e' haza Kolozsvárral számtalan úton örökös közlekedésben van: a' Kolozsvárat szerzendett ismeretek, tudományok széthordatnának, hatnának e' haza' minden vidékeiben. És ki tudná megmérni, ki

felszámítani a' hatást, melyet a' Kolozsvár' kebléből évenként rajképp kiömlő különböző németi 's vallásu csupa ifjuság nagyobb műveltséggel honunk' sorsára csak félszázad alatt gyakorlandana?

Azonban csatlakoznánk, ha vélnők, hogy a' Museum' hasznaiból csupán Kolozsváratt lakók részesülnének közvetlenül. Nem. Ki valamely tudományágban különösen gyönyörködik vagy kitűnni vágyik: mindent elkövet, mi hatalmában van, magát abban minél inkább tökéletesíteni. 'S e' képp a' különböző tudományágak' hő baráti — tanulók vagy oktatók, polgár- vagy nemesrendűek, magános életűek vagy hivatalviselők, akármellyik környékén laknának e' hazának, meg-meglátogatnák a' Museumot; és ismeretekkel gazdagabbulva térvén vissza, lakpontjaik' körét is gazdagabbítanák: mert tanulmányainkat ma már nem eltitkolni szeretjük — mint hajdan az aegyiptusi papok — hanem közölni másokkal.

Megjegyzem itt, miképp az ismeret- és tudományterjesztés alatt eddig csak a' szóvalit értettem. Elkövetkeznek a' sajtóvali is.

Museummal kapcsolatban — e' remény kecsegtet engem — tudománykedvellő hazafiakból társulat alakulna: ERDÉLY' KÜLÖNBÖZŐ TEKINTETBEN ISMERTETÉSÉRE KOLOZSVÁRATT MAGYAR FOLYÓ IRATOT MEGINDÍTANDÓ 'S IDŐSZAKONKÉNT KIADANDÓ. Illyesminek itten létrehozásáról gondolkozni hasztalan aggódás volt. Kolozsváratt, Erdély' fővárosában -- halljuk! — egyetlen egy nyilvános könyvtár sincs. És e' tekintetben alantabb áll Szebennél, alantabb Fejérvárnál, alantabb Maros Vásárhelynél. A' királyi lyceum', helvétziai hitvallásuak' és unitariusok' főiskolái birnak ugyan könyvtárakkal 's bennök hazánkról szóló

munkák legszámosabbak a' historiaiak; mindazáltal ezek is olly kevesek, hogy segedelmökkel egy alapos, jó erdélyhistoriai cikkelyt sem lehet dolgozni; annál kevésbbé lehetne más nemű honismertető értekezést. Ezen akadály Museum' állításával mindjárt nagy részben elháríthatnák. Abban sokféle feldolgozandó adatok készen találtatnának, 's mivel mindenki szabadon járulhatna hozzájuk; erősen hiszem: tudományszerető hazámfiak között többen találtatnának, kik megragadván az önkényt ajánlkozó alkalmat, a' museumi adatok' feldolgozóji" sorába állanának, 's ama' folyó iratot munkáikkal elősegíteni mind örömük mind dicsőségöknek tartanák.

Légyen szabad itt mutogatnom — habár távolból — azon hasznokat is, mellyeket én a' Museumból sajtó' útján ez egész hazára kiáradandóknak reménylek; 's szabad előzményképpen csak történet-, régiség- és fűvészetirási tekintetbeni jelen álláspontunkat megemlítenem.

Hazánk Magyarországtól — mióta ezt és amazt magyarok lakják — kisebb nagyobb mértékben mindig elkülönözve volt. Mellőzvéen Tuhutum' családá' korszakát: vajdák' századiban Erdély' népei jobbadán municipalis alkotmányokkal éltek, mellyeket részint nemzeti gyűlésekben egymástól külön, részint az országosokban együtt alkottak. 16-ik és 17-ik századokban Magyarországtól nem csak teljesen elszakadtak, külön fejedelmek' uralkodása alá; hanem annak lakójival mint elleneikkel gyakran vérmezőken csatáztak. Másfél század óta visszatértünk a' magyar koronához. Kinek fején ez ragyog, az nekünk is törvényes urunk. De visszatértünkkel

nem olvadtunk össze Magyarországgal, se más tartománynyal; hanem külön független fejdelem-ség maradtunk. Erdélynek imez, Magyarország-tól előbb elkülönzéséből, később elszakadásából, 's végre is külön maradtából önkényt foly, hogy nékie, mint saját történetekkel bíró országnak, külön történetiratának is kell lenni. 'S ime nekünk székelyeknek és magyaroknak, kik Erdélyt az 5-ik és 9-ik század óta lakjuk, mind ez mai napig egy magyarul írt erdélyi historiánk siucs!

Mi ennek az oka?

Fő: hogy historiai adataink sehol sincsenek csak meglehetősen is összevagyjtve. Ki történetírónk buzog lenni, annak magának kell azokat egybe szerezni törekedni; 's míg ő e' szerzegetésben — küzdve száz meg száz bajokkal — fáradozik: életszaka, a' munkára legképesebb, letűnik; buzgalma, őt e' vállalatra egykor olly hőn tüzelő, elhűl. És elvégre nem csak történetíró nem lesz, hanem még azzal sem vigasztalhatja magát, hogy gyűjteménye halála után együtt 's házája' fiaí' számára maradand. — Mit Benkő József gyűjtött volt, ismét szét oszlott e' hazában. Mit Eder Károly gyűjtött, kivitetett Magyarországra. E' sorson meggy keresztül rendszerint nálunk minden történetírára készülő, gyűjteményével együtt; mi miatt a' korább élő a' későbbi vagy csak kevéssel vagy semmivel sem segíti elő vállalatában. Amde ne hagyjuk többé az összevagyjtott történeti adatokat honunkban szétszóratni, vagy belőle kivitetni; hanem juttassuk Museumba. Mentsük fel ezután a' történetírára született és elkészült hazánkfiat az örökös adatgyűjtői kötelességtől: és lesznek írva historiáink. Midőn mások által összevagyjtvák az épületre

szükséges anyagok: építőmesternek könnyű azokból palotát emelni.

A' hazánkban lakott népektől fennmaradt és e' korig napfényre került régiségek között vannak olyanok, mellyek Európa' legnagyobb archaeologusai' figyelmét magokra vonják és világ-híriökké válandók. Nálunk, általánosan szólva, azok mégis kevés figyelemre méltattatnak, még kisebb becsben tartatnak. 'S mivoltokat megmagyarázni néha azok sem képesek, kik velők tudományosan foglalkoznak. A' római gyarmatosok által Mithra-isten' tiszteletére szentelt ama' kőemlék, melly Apulum' romjai közül ásatott ki, 's most Fejérváratt a' Batthyáni-museumban tartatik; három osztályba sorolt képcsoportozatai' tekintetéből egyike az illy nemű legnevezetesebb emlékeknek. 'S Hene, a' Károly fejérvári nagy prépost írta róla. Írta Lajard Felix, a' francia „Academie royal des inscriptions et belles lettres“ mostani alelnöke is. És a' fejérvári kőemlék' képcsoportozatának, általában a' mithriacismusnak mivoltát nem a' fejérvári prépost, hanem a' párizsi academiai alelnök magyarázá meg.

Mi ennek az oka?

Egyik — igen nevezetes — kétségen kiül a' régiséggyűjteményeknek nálunk hiányzása. Amde hordjuk régiségdarabjainkat Museumba; ezt lássuk el Gronov-, Gräv-, Gruterszerü, régiség értető munkákkal: 's hazai régi műveink itthon találандják fel derék magyarázójikat; kik által miségök és becsök megismértetvén, 's elterjesztetvén, másokban is érdemelt figyelem, becsülés támadand irántok.

Mária Therésia megértvén hazánkknak növényben nem csak gazdagságát, hanem némelly

más tartományok felett elsőségét is, 1773-ban parancsot adott ki, miszerint orvosi növényeink kerestessenek fel, irattassanak le, 's ismertetésök nyomattassék ki: hogy a' belföldi gyógyszerárusok ne hozassák máshonnan, mi itten találtatik; a' külföldiek felleljék nálunk, mi nálok hiányzik, 's e' képp növényországunk hasznos kereskedési forrásunkká válják. Az intézkedés teljesületlen maradt.

1784-ben Benkő József a' Felség előtt késznek nyilatkozék olly „Flora Transsilvanica“ ki-dolgozása 's adására, mellyben előszámlálva lesznek Erdély' növényei; kijelelve a' helyek, hol teremnek; megismertetve mindenik növény' orvosi vagy gazdasági tekintetbeni haszna; 's hogy ezt megtehesse, meghatározott pénzdíjt esdekelt magának évenként adatni. Nem nyerte meg, és ígért Floraja sem jelent meg soha.

1814-ben hazánk' Rendei magok szükségnek látták illy munka' kiadatását, 's jelentetvén, hogy szebeni gyógyszeráros Sigerus Péternek az „officinalis“ növényekről készen állna „Flora Transsilvanica“-ja: ezt kívánták vele világ elébe bocsáttatni. Ő hajlott erre, feltéve: ha legalább 50 előfizetője leend, mindenik 50 forinttal; 's az általa, meg fűvész társa Lerchenfeld József által még bécúta' nem volt tájak' megvizsgálhatása végé' előfogat nekik regulamentum szerinti áron rendeltetend. A' kormány — határozották most a' Rende'k — parancsolja meg minden gyógyszerárosoknak: hogy ők, mint kiknek a' megjelentő munka legszükségesebb, egy egy példányra fizessenek előre; előfogat pedig rendeltessék a' kívánt árért; 's mert e' vállalat hon' javára intéztetett, az egész előfogati fizetés a' honi pénztárból adattassék ki. És a' kormány az országos

határozat szerint rendelkezett. Azonban 1812-ben szeptember 22-kéig 5 példányért sem küldetvén meg az egész előfizetési összeg: Sigerus magát felmentetni kérte a munka kiadásától; kérését a kormány teljesítette, 's nekünk könyvünk, melly növényeinket hasznaikkal és ártalmaikkal együtt ismertetné, maig sincs!

Mi ennek az oka?

Egyik 's bizonyosan nem csekély a növénygyűjtemény nem léte. Mária Theresia fennebb említém parancsa azért nem nyert teljesülést, mert hazai növényeink nem voltak összegyűjtve; összeg sem gyűjtethettek: fűvészeink akkor éppen nem lévén. 'S ha megnyerte volna is Benkő a kért évi díjat, Sigerus a kívánt előfizetési összeget: Flora legalább hamar kiadásával egyik sem örvendeztethetné vala meg hazáját; ennek még sok tájailévén növényeivel együtt ismeretlen mind Benkő mind Sigerus előtt. Amde ne hagyjuk egyes fűvészeink növénygyűjteményit halálok után elpusztulni; hanem rakjuk bé Museumba. Fűvészetkedvellőink nem lesznek akkor kénytelenek a haza különböző vidékeit, völgyeit és hegyeit egész éltökon át újra meg újra látogatni; minden növényt magok személyesen felkeresni, megszerezni. Museumunkban feltalálják növényeinket jobbadán; az időt, melyet most teménytelen fáradozással azok felkeresésére fordítanak, kéjelemmel leírásokra szentelendik, és könnyebben de bizonyosabban is létre hozandják a munkát, melly növényinket orvosi, gazdasági, mesterségi hasznaikkal és ártalmaikkal együtt megismertetendi, 's melyet 1773 óta ez óráiglan hijában vártunk.

'S midőn Museum segítségével csak egy jó hazai historia, egy jó hazai régiségmagyará-

zat, egy jó hazai fűvészkönyv jőne is létre — jőne pedig nem csupán ennyi, hanem idővel mind több több — melly teménytelen ismeret- és tudományterjesztésnek lenne eszközlője a' Museum!

Mi ásványink' ismertetését illeti — de mellőzöm azt; mellőzöm a' többit is, mert akármelly tekintethen szemléljük hazánkat és annak népeit: egyikben sem leljük úgy ismerve 's ismertette mint megérdemlenék. Kétségkívül ezután sem lelendjük, míg az ismerni 's ismertetni kívánóknak adatokkal biró Museumot nem nyítandunk.

És kérdem most: csupa luxus — fényűzés-e, szükségfeletti költés-e jelenben Museumot állítanunk? Luxus-e ezen fővárosban, mellyben egy nyílt köz könyvtár sincs, legalább egyet nyítani? — Luxus-e ezen hazában, mellyet voltaképpen még se maga se külföld nem ismer, egy olyan intézetet hozni létre, melly által magát mind maga inkább megismerheti mind a' külfölddel inkább megismertetheti? Luxus-e ezen században, a' felvilágosodottság' és értelmesség' imez annyira magasztalt századában arról gondoskodnunk, hogy a' világosodás, értelmesedés nálunk is minél többeknél és minél nagyobb mértékben terjedjen? — Ám hirdesse, kinck úgy tetszik, mind ezt luxusnak, szükségfelettinak: én részemről igen is szükségesnek vallom. Mert meggyőződéseim szerint „az ész' világosítása 's értelmesedés' terjesztése“ legszükségesebb teendőink' sorába tartozik, és Museum, czélszerűen felállítva 's fenntartva, hatalmas észvilágosító, értelmesedésterjesztő intézet.

Tovább menyek, és bátorkodom oda nyilatkozni: miképp Museumot nem csak szükség

állítanunk; hanem szükség minél hamarább állítanunk.

MUSEUMÁLLÍTÁS' SÜRGETŐ SZÜKSÉGESSÉGE.

Már eddig is sok kihordatott hazánkból, vagy végképp elpusztult benne, mi egy erdélyi Museumnak örök dicsére vált 's az erdélyhoniaknak folytonos studiumul szolgálhatott volna. Szeretnélyel, őseinktől kevésre becsültetve heverték honunk' vidékein a' római feliratos emlékkövek. VI. Károly tudta ezeket becsülni, 's 1723-ban Bécsbe parancsolta vitetni. Az öszvehordott kövek nem juthattak fel mind a' császári lakvárosba, mert két velök terhelt hajó Lipppa' közelében Marosba süllyedt; és közülök sok kimentetlenül vízfeneken maradt: de honunk tőlök még is örökre fosztva. — Gróf Hadik András, 1764-től 1768-ig erdélyi főparancsnok és kormányelnök, midőn hazánk' földszinén már nem lele régiségeket, annak gyomrában keresteté fel ön költségén, 's miket kiásata, innen elmentekor Bécsbe szállítatá. Oda közöttök egy gyönyörű mozaik házfenekeket is. És hol az 1783-ban Maros Portus mellett találtatott hasonnemű mozaikmú? Hasonlólag Bécsben.

Egy történetnyomozónk sem dicsekedett eddig azon szerencsével, mellyel Eder Károly József. Előtte nyitva voltak minden nevezetesh hazai levéltáraink: magyarokéi, szászokéi. És azokat soha sem használta senki annyira, mennyire ő. Kizsákmányolta másolatiban a' Károly fejérvári káptalan', kolozsmonostori konvent' a' szász nemzet', Kolozsvár, Szeben, Brassó, Segesvár, Besztercze, Medgyes, Szász Sebes városok'

levéltárait, és nagy beesü oklevélgyűjteményét még 1810-ben történt halála előtt Magyarország mostani nádora vette meg, 's jelenleg a' pesti magyar nemzeti Museumban van.

Csak 1814-ben halt el Benkő József, növényeinknek éppen olly nagy kedvellője 's ismerője mint történeteinknek, 's az ő növénygyűjteménye hazánkban nem vitetett ugyan ki; de — mi még szomorítóbb mint ha kivitetett volna — itt benn elpusztult, 's a' kereső keresve is alig akad némi roncsolt részecskéjére a' reform. nagy enyedi főiskolája' könyvtárában.

'S vajha mondhatnám, hogy ezek nálunk csak ezelőtt történtek! Azonban mondanom sokszori tapasztalásom tilt. Járjátok be Kolozsvárat, 's ti is tapasztalandjátok, miképp keblében vannak emlékkövek a' római császárok', magyar királyok', nemzeti fejedelmeink' korszakából. Emlékkövek, irataikkal historiánk' hiányait pótlók, alakjaikkal a' kőfaragás' nálunk különböző időkben miképpi állapotját világosítók: de tapasztalandjátok egyszersmind azt is, hogy azok' óvására, fenntartására magában e' fővárosban sem fordítatik legkisebb gond is. — Menjetek Várhelyre, Ulpia Trajanának, Erdély' rómaiak alatti fővárosának ezen oláh faluvá vált maradványába; 's látni fogjátok, miképp ott még a' mozaikok — e' római bámulatos emlékek — is, mellyeket látni a' külföld' tudományos fiai áhítozva zarándokoskodtak el hozzánk, most szeméttel borítvák, avvagy burjánnal bénóvák és végromlásnak hagyatvák. Utazzátok keresztül kasul Erdélyt, és itt ott olly megbizottakra akadtok, kiknek önként elvállalt kötelességök: hazai okleveleinket és egyéb nevezetességeinket gyűjteni, 's Magyarhonba meg Austriába kiküldözni. — Tu-

dakozódjatok, hogy az a' Baumgarten János orvostanár, kinek e' hon' béutazhatása 's növényeinek öszvegyűjthetése végett szükséges előfogatok' ingyen adatását az ország' Rendei már 1811-ben meghatározták volt, mit tett ennek következtében? 'S hallani fogjátok, miképp ő — kormányunktól az országos határozattal öszvehangzólag mindig készséggel segítve utazásait egészen 1837-ig folytatta, 's annyi növényt gyűjtött öszve, mennyivel — köz tudatra — nálunk jelenben senki nem bír; de hallani fogjátok azt is, hogy gazdag gyűjteménye most éppen azon ponton áll, mellyről, ha az ország meg nem veszi, nem sokára pusztulásra, vagy más országba jutand. *

* Baumgarten úr öregség és ahhoz járult szélütés okozta gyengesége miatt fővésszel többé nem igen foglalkozhatván; hazai növénygyűjteménye ajánlatni fog az ország' Rendeinek, hogy, ha Museum állítatand, annak számára megvételssék.

A' megszárazott növénygyűjtemények — herbariumok — századokig épen fenntarthatók. 'S Linne' vallomása szerint is a' száraztott növények használhatóbbak és többre becsülendők mint a' növényrajzok.

Baumgarten úr' herbariumában nagyot nyerne egy erdélyi Museum; mert általa a' jelennen legnevezeteseb hazai növénygyűjteménynek jutna birtokába. Emelést érdemel, hogy nevezett agg fővészünk az 1793-tól 1815-ig gyűjtötte növényinkről „Enumeratio stirpium Magno Transsylvaniæ principatui præprimis indigenarum“ czím alatt még 1815 és 1816-ban három darabból álló munkát adott volt ki, mellyben előszámlálja 's leírja növényeinket, kijelölvén a' helyet és időszakot is, a' hol és mikor azok találhatók. Miket 1816-tól 1837-ig gyűjtött, azokról toldalékképpen ismét egy munkát dolgozott és végzett bé 1840-ben. És ha e' kéziratot is, az idézett három darabbal együtt, sajátjává tenné a' Museum: bírná nem csak Erdélyhazánk' növényei' legjelesb gyűjteményét, hanem azok' eddigelé legjelesb leírását is. De ne állitassék Museum. Ne tételssék annak tulajdonává — mit azzá tenni nem alaptalan véleményem szerint, könnyű lenne — Baumgarten úr' herbariuma: 's akkor az vagy elpusztuland itthon, mint a' Benkő; vagy valamelly más honi intézet' tulajdonává váland, mint Eder' herbariuma a' pesti magyar nemzeti Museumévá.

Mint az elősorolt tárgyakkal, úgy vagyunk egyebekkel is — sok Museumba tartozókkal: hordatnak ki hazánkból, vagy pusztulnak el hazánkban. Ha akarunk tehát valaha Museumot állítani, egy pillantatot se késsünk. Ismétlem: már is soktól fosztvák vagyunk örökre, minek ott volna helye; 's évről évre, napról napra mind többtől leendünk.

Fel tehát hazámfiak! Állítsunk Museumot! Mert általa hazánknak nem csak hasznát, javát mozdítandjuk elő, hanem diszt és dicsőségét is. És a' hon' haszna 's java, a' hon' díszé 's dicsősége: a' mi hasznunk és javunk, a' mi díszünk és dicsőségünk.

A' MUSEUM' FELÁLLÍTÁSÁRA 'S FENNTARTÁSÁRA SZÜK-
SÉGES PÉNZALAP' MENNYISÉGÉNEK ÉS KÜTFE-
JÉNEK KIMUTATÁSA.

Jól tudom, miképp egy nemzeti Museum' felállítása 's virágzó állapotban fenntartása sok nehézségekkel öszvekapcsolva. Kolozsváratt egy épület sincs jelenleg, melly Museum' czélszerű épületéül szolgálhatna. Telekről kell tehát gondoskodni, fővárosunk' valamellyik díszesb utcájában fekvőről és nagyról. Épületet emeltetni, századokra kiható rendeltetéséhez mindenben alkalmazottat, 's külső- belsőjével az emeltető nemzetek' nagylelkűségét, izlését dícséretesen hirdetni mindenha képest. Lakházat előteremtteni, a' museumi hivatalszemélyzet' befogadására elég-ségest. Tőkepénzt alapítani, kamatjaival a' museumi épület' és lakház' épségben tartására, a' museumi gyűjtemény' szaporítására, hivatalbeliek' fizetésére kívántató költségeket folyvást fe-

dezhetendőt. 'S ne emeltessék bár amaz épület és lakház egyszerre, hanem a' mulhatlanul szükséghez képest csak részenként; ne állítassék annyi hivatalbeli, mennyi valósággal kellene, hanem csak mennyi éppen nélkülözhetlen; ne alapítassék mindjárt olly nagy tőkepénz, mellynek kamatiból a' gyűjtemény úgy gazdagíthatatnék, mint mindnyájan ohajtanók, 's a' hivatalbeliek úgy fizettethetnének, mint érdemlenék, hanem csupán akkora, melly annyit kamatozandana, hogy abból a' museumczélú legszükségesebb tárgyak és művek évenként megszerezethetnének, 's a' hivatalbelieknek közepszerű fizetés szakaszthatatnék: mindazáltal, véleményem szerint, most előre 's legelső foku számítással is szükséges lenne 125,000 pengő forint.

Mert — a' museumi igazgatón kívül, ki szerintem fizetést most nem vonand — tétessék bár csupán 1 museumi főőr, 1 segéd vagy alőr és 1 szolga; ennyit pedig kell tenni, mivel — hogy egyetlen egy őr neveztessek ki 's az mindenhez értsen; örökösön Kolozsváratt tartózkodjék; mindennap — tán a' vásár- és ünnepnapokat sem véve ki mind — dél előtt és után Museumban üljön; az ott olvasás, írás, látás végett megjelenendők' mindenikének pontosan szolgáljon; betegségbe soha se essék, következés képpen segédre soha se is szorúljon: ez lehetetlen. Lenni kell tehát a' főőrön kívül egy segédőruck és természetesen egy szolgának is. Rendeltessék továbbá a' museumi pénztár' kezelésére 1 pénztárnok és 1 ellenőr. Azonban részint költség' kiméltése, részint pontosabb kezelés' tekintetéből bizassék az — jutalmazás mellett — a' királyi kormány melletti országos pénztár' tisztviselőire. Határoztassék évenkénti fizetés

a' fő őrnek	} szabad szállás mellett	800 ft. p.
az alőrnek		400 „ „
a' szolgának		200 „ „
a' pénztárnoknak		80 „ „
az ellenőrnek		60 „ „

Ez összesen 1540 ft. p.

Melly özveget
száztól hatos kamattal
évenként

25,666 ft. 40 kr.

tőkepénz hoz bé.

Határozottassék
tovább könyvek', folyó
iratok' és museumi más
tárgyak' évenkénti vételére, olvasó terem'
fűtésére, világítására 's a' t. 1400 ft.

Ezt — ismét hatos kamattal — esztendőnként

23,333 ft. 20 kr.

tőkepénz kamatozandáná.

'S e' képp fennhagyatván tőkéül . . . . . 49,000 ft.

És a' szükségesnek vélt . . . . . 125,000 ftból

kivonátván a' tőkésítendő . . . . . 49,000 ft.

Maradna . . . . . 76,000 ft.

a' Museum' épülete' emelésére, belseje' czélszerűen felkészítésére 's a' hivatali személyzet' lakháza' építésére. Mi, úgy gondolom, nem sok.

Lássuk már, hova folyamodjunk, ha a száz huszon öt ezer pengő forint pénzalapot előállítani kívánjuk.

1809-ben hazánk Rendei a' hadra kelt nemesek' költségei' fedezéséül egy köz pénztárt —cassa concurrentialis — hoztak volt létre, melybe az akkor megállított normalis — mértékszerű — telkek * szerint fizetni minden nemes kötelez-

* Ezen telkek következőleg állítottak volt meg:

a) A' robotjait hetenként ön erején egész ekével tevő jobbágy egy egész telek gyanánt vétetett.

b) Két két igás barommal bíró jobbágyok, kik robotjaikat öszvefogva szokták tenni, hárman két egész teleknek tekintettek.

c) Kézi munkával szolgáló, de így egész szolgálatot tevő két jobbágy egy teleknek nézetett. Mindezen pontok alatt előszámlált jobbágyoknak külső telki tartozmányokkal is — akár jobbágyiak voltak ezek, akár allodiumból kiszakasztvák — ellátva kellett lenniök.

d) Külső tartozmányokat nem bíró, hetenként még is úri szolgálatokat tevő jobbágyok avvagy zsellérek, négyen számtattak egy teleknek.

e) Távol helyekről nem hetenként, hanem határozott időszakban, éven által hat hétig vagy rövidebb ideig szolgáló emberek, ha szolgálataikat igás marhakkal tették ketten, ha kézi munkával, négyen képeztek egy telket.

f) Helyben szokott robotot tevő, de egyszersmind földes uraiktól ételt kapó jobbágyok avvagy zsellérek, ha kézi munkával szolgálnak, hárman egy, ha igás marhával, hárman két teleknek ismertettek.

g) Elhagyott jobbágyi telkekből, melyeknek külső tartozmányait a tulajdonos maga műveli, vagy haszonbérbe adja, három határozottatott egy teleknek.

Illy telkekre osztattak el nem csak azon jószágok, melyeket a' nemesség, főcens, taxalis helyek és bévett vallások' papjai vármegyékben, székely székekben és magyar vidékekben királyi adományál fogva nemesi joggal birtak, hanem a' szász nemzet által hasonlóan nemesi joggal birt, egyszersmind igazgatásra nézve vármegyei hatóság alá tartozó jószágok is.

A' nemességnek allodialis szántó földjein, kaszáló rétjein és szőlőtermő helyein kívüli földes urasági haszonvételei is telekszámra osztattak: és

a) minden vashámor,

tetett; 's mert a' béfizetés hamar meg nem eshetett: a' királyi kormányt felhatalmazták 2,000,000 forintot kölcsön kérni 's átvenni a' királyi kincstárból; mit az meg is tett.

1811-ben az országos Rendek, eleikbe terjesztett számadásokból, állallátván, hogy az 1809ik évi rovatál nem elég a' kölcsön vett két millió

b) üvegesűr,

c) hamuzsír-főző huta,

d) papirosmalom,

e) nagyobb vendégfogadó, mellyben évenként 10 és több hordó bor — minden hordón 40 vedrest értve — kél el, két telek gyanánt vétetett. Ellenben

f) a' nagyobb folyó vizek, patakok és tavak melletti lisztelő malmoknak, mellyeknek kövei az esztendő' nagyobb részében forognak, külön külön minden kövök egy egy egész teleknek tekintetett; valamint

g) minden pálinkafőző ház,

h) fűrészmalom,

i) serfőző ház,

k) olyan vendégfogadó 's korcsoma is, mellyben 10 hordó bornál kevesebb árultatik el.

l) A' kisebb patakok és tavak melletti lisztelő, hasonlólag a' száraz malmoknak, mellyeknek kerekei ritkábban forgók, minden egy egy köve fél teleknek nézetett; annak minden ványoló malom is.

m) A' pusztai — praedialis — helyeknek jövedelmeiből, akár kész pénzért, akár bizonyos szolgálatért adattak haszonbérbe, minden 100 forint évi jövedelem egy teleknek számíttatott. Ezt kell érteni a' papirosmalmok', hamuzsír-főző huták', üvegesűrök', vashámorok' haszonbéri jövedelmeire, 's jobbágyok' azon taxaira nézve is, mellyeket ők földes uraiknak egyezős mellett fizetnek.

Világos ezekből, hogy a' mi 1809-ben egy teleknek vétetett, az részint éppen nem volt telek, részint pedig nem mindenkor egy, hanem néha több telek; de úgy állítatott meg, törvényczikkelybe — articulusba — is foglaltatva, hogy mértékül — normául — szolgáljon: mennyi rovassék a' felkelési költségből mindenre, ki felkelésre köteleztetett, 's innen ma is *articularis* avagy *normalis* telkeknek mondatnak.

1809 óta néhány rendbeli országos rovatál történt, és a' felvetésben kulcsul jobbadán azok használtattak; azonban valamint a' rovatahennyiség nem mindenkor ugyanaz volt, úgy nem a' fizetők' osztálya is.

visszafizetésére 's azon költségek' fedezésére, melyeket a' felkelés azon feljül még szükségessékké tett: pótlásul új rovatalt határoztak, ismét nemesek által fizetendő. De valamint 1809-ben, úgy 1811-ben is nyilván kimondták és elvégezték: hogy a' két rendbeli rovatalból fennmaradandó összeg semmi más célra ne fordí-

1809-ben az egész normalis telkekről — melyek akkor országszerte hivatalosan irattak össze 's számíttattak fel — 12 forintot kellett a' felkelési pénztárba fizetni, csakugyan némi kivétellel. Mert a' hadra lóval kelt nemesek saját nemesi udvartelkeikről, melyeken magok laktak, és azokon kívül még 10 normalis telkeikről; a' gyalog felkelt nemes ismét nemesi udvartelkéről, a' hol lakott, és azon kívül 2 normalis telkéről, semmit sem fizettek a' felkelési pénztárba, hanem csak a' többi telkeikről: a' 10 és illetőleg 2 telkek' jövedelmecinékiek hagyatván szükséges hadikészületeikre.

Azonban az ön személyökben felkelni köteleztetett nemesek csupán azon egy egy nemes udvartelkeikről nem fizettek, melyekről felkeltek, a' többiről igen; meghatározva lévén, hogy allodiumokkal ellátott udvartelkeik, melyek nem azon falukban fekszenek, hol ők laknak, külön külön két telek gyanánt tekintessenek; az azokban fekvők pedig egyen kívül mint jobbágyi telkek megrovassanak. Azon czimeres és egyházhelyű nemesek, primipilus és pyxidarius székelyek is, kik a' személyes felkeléstől törvényes okokból felmentettek, és tehetetlenségök miatt magok helyett mászt állítani sem köteleztettek, nemesi lakhelyeikről, mint egy egész telekről, 12 forintot fizetni tartoztak. 'S e' szerint 1809-ben a' nemesség' egy osztálya sem vala mentes fizetéstől.

1811-ben pedig augusztus' 19-ikén a' nemzeti játékszín' felállítása' ügyében kinevezett biztosság' véleménye országosan tárgyalatván, végeztetett: „Megfontolván a' Statusok ezen tárgyat, magok is helybenhagyják a' biztosságnak ezen vélekedését, hogy a' kérdésben forgó hasznos institutum' felállítására kívántató költség az insurrectiora nézve felszámlált telkek szerint osztassék fel a' nemes birtokosokra; de az adóterhe alatt volt armalisták és egyházi nemesek, primipilus és pyxidarius székelyek ezen költséggel legkevesebbé is ne terheltessenek, hanem azoknak felszámlált telkei ettől egészen szabadok legyenek; az immunis nemesek ellenben azon telkeikről is, a' melyekről a' felkelés' kötelességét teljesítvén a' concurrentialis cassába nem fizettek, e' mostani célra fizetni köteleztetnek.“

taassék, mint a' mellyet ők magok tetszésök szerint kijelelendenek. E' végzésök törvényezikk' alakjában is megerősítetett. És a' felkelési pénztárból fennmaradva van, kamatra kiadva, mintegy 42,000 pengő forint. Erről tehát az ország' Rendei most szabadon rendelkezhetnek. Azonban e' maradványt játékszíni országos biztosságunk emlegetett jelentésében a' nemzeti játékszíni intézet' felsegélésére javaslá fordítatni. Mliután tudniillik előadá, hogy a' játékszíni „szükség lenne legalább 80,000 ft. ezüst pénzbeli segedelemre;“ jelentését e' képpen folytatá: „Melly summának beszerezhetősére nézve úgy vélekedik a' biztosság, hogy ha az ország' rendelkezése alatt levő insurrectionalis fundusban találtató kötelező levelek mellett kamatra adott tőkék 's azoknak hátralévő kamatai— mellyek összesen mintegy 42,000 frt. tesznek pengőben — a' játékszín' intézete' felsegillésére fordítatnának, némelly nem egészen bizonyos künn lévő követeléseivel együtt, országos rovtal vagy más forrásokból beszédendő lenne még 38,000 ft. ezüstben; 's e' szerint a' megkívántató 80,000 ft. summa kitelnék.“ Ezt tekintetbe véve, én a' felkelési pénztári maradványt Museum' számára elvítatni, ha elvítathatnám, sem kívánom; mert nem feledem, miképp nem csak Museumról, hanem egyébről is kell gondoskodnunk.

'Tekintsünk most az országos kormányház' megvételére tett és fenn elősorolt törvényhatósági ajánlatokra. Ha ezek mind béfizettettek volna; úgy az egész kifizetelt házáron feljül 25,963 pengő forint és 22 kr-nak kellene még fennlennie; de belőlök még sok van künn. És a' teljes béfizetés' esetében is valljon mire használtathatnék fol

ezélszerűebben, mintha általa az országos kormányház' nagyobbítása eszközöltetnék? A' fő számvevőség leveleit almáriomokba zárva künn a' folyosóban kénytelenítetik tartani. A' kormány' levéltárául jutott szobákban minden lehető megszorítások után is már már alig van üres hely, hova a' naponként szaporodó leveleket eltenni lehessen. A' törvényes tárgyakban, előadókknak — judicialis referenseknek — elegendő dolgozó szobák' hiánya miatt saját lakjaikban vagy szállásaikon kell dolgozniok. 'S maga a' kormánytanács, ha ugyanazon nap egyszerre két féle ülést akar tartani, nem teheti: csak egy tanácskozási teremmel avvagy szobával bírván. Mind ezen szükségeken csak az országos ház' nagyobbításával lehet segíteni. 1837-ben tétettek is a' végett lépések; de költség' kútfejéül a' törvényhatósági fizetetlen ajánlatok mutattatván ki, az építés elmaradt. Ennél fogva azok midőn bégyüldenének is, kétség kívül az országos kormányházra fognának elkölteni, mint a' mellyre voltak is ajánlva. 'S így a' Museum' állítására 's fenntartására szükséges költség' forrásául semmi egyebet kijelelni nem lehet, mint e' hon' nemesének, és nem nemes születésű ugyan, de nemes szívé polgárainak hazájokért áldozni — mindig készségeket. De ez, úgy hiszem, eléggé bő forrás is. És biedelmem nem képzelgéseken hanem tényeken alapszik.

ROVATAL.

1811-ben egy egy normalis telekre az 1809-ikévi felkelési pénztár' — cassa concurrentia-

lis — pótlására rovatott volt	7 ft.	bánkó czéd.
Országos kórházak' számára	1 „	10 kr. „ „
Nemzeti játékszín' részére	—	50 „ „ „
Összesen 9 ft.		

Vagy akkor ezüst pénz értékű
váltó czédulában . . . . 1 ft. 48 kr.

Már rovatassék most is egy egy normalis telekre annyi, az az, 1 ft. 48 kr. pengőben. E' rovataltból olly öszveg gyürend bé, mellyből nem csak nemzeti Museum állíthatatik, hanem — hozzája adatván a' felkelési pénztárba tartozó 42,000 ft. — a' nemzeti játékszín is kívánt állapotha helyeztethetik. Vagy ha a' játékszín' mostan feleségelése helyett inkább tetszend akár országgyűlési teremtet építtetni, akár kormányzó palotát venni: ezek közül is valamellyik eszközthetetik. Ezt röviden kimutathatni.

Midőn hazánk' Rendei 1811-ben a' felkelési pénztár' pótlására új rovatalt határoztak, előlegesen azt végezték: e' pótlékot adják a' nemes birtokosok, normalis telkeikre háromlandó rovataltból; mindazáltal olly kivétellel, hogy az adózás' terhe alatt levő czímeres levelü 's egyházhelyü nemesek, a' primipilus és pyxidarius székelyek semmit ne fizessenek, az adómentes nemesek se azon normalis telkeikről, mellyekről 1809-ben felkelési kötelességöket teljesítvén, a' felkelési pénztárba semmit sem fizettek. És kérdeztetvén a' királyi kormány: hány normalis telek marad e' képpen, mellyre a' kellő pótlékrovalat felosztathatik? felelé: 91,456¹⁰⁵/₂₄₀.

Hagyjuk ki számításunkból most is mind azon czímeres levelü, egyházhelyü, primipilus és pyxidarius nemeseket, kik vagy rendszerinti adózás, vagy szélybeli katonáskodás alá jutottak,

mert elég tereh az nékik. Vegyük csupán az adómentes nemességet, és annak normalis telkeiből ismét csupán az említett 94,456 telket.

Sokszorozzuk . . . . 1 f. 48 krral.

's 164,620 ft. 48 kr.

összeget kapandunk; természetesen még nagyobb kapandók, midőn az adómentes nemességnek azon normalis telkeit sem hagynók ki számításunkból, melyekről 1809-ben insurrectionalis kötelességeit teljesítette. 'S azokhoz csatolnók a' taxalis helyek és törvényesen bővett valások' papjai által királyi adomány' következtében nemesi jogokkal birt normalis telkeket, melyeket én oda is csatolandóknak, a' szász nemzetet pedig hasonnemű telkeire nézve köz részvétre felszólítandónak vélek.

Ezen	164,620 ft. 48 krból
Museumra kivonván ~ . .	125,000 „

---

fennmaradna . . . 39,620 ft. 48 kr.

Mellyhez hozza adván a' felkelési pénztári	42,000 ft.
--	------------

---

az összeg . . . 81,620 ft. 48 kr.

Mi éppen elég lenne a' színház' felsegélésére, akár kormányzói palota' vételére. Mert a' gróf Bánffy-örökösök' piaczori nagy háza 1836-ban 97,759 ezüst forintra 's 19 krajczárra becsültetett volt ugyan; de midőn azon évben a' kolozsvári közönség városi tanácsházul megakará venni: az örökösök hajlandók valának 71,000 pengő forintért oda adni; 's mintegy anyyiért hihetőleg az országnak is általengednék.

Meglehet, némellyek az 4 ft. és 48 kr. rovattal egy-egy normalis telekre adómentes nemeseinkre nézve soknak és terhesnek találják, ha szinte két vagy több ízben lenne is lefizetendő. Ezeknek azt mondom: 1811-ben a' nemesség ugyanennyi' fizetését, ugyanezen telkekről önként vállalta el, 's én olly bidelemben élek, hogy nemes hazámiai bonjokért áldozni most nem kevésbé készek, mint voltak ez előtt harmincz évvel. — Aztán az ön hibájokon kívül adózás alá jutott címeres levelü, egyház-helyü, primipilus és pyxidarius nemesek, bár milly keskeny telken lakjanak számos tagu családaiakkal, csupán saját fejeikről egyen egyen 4 pengő forint adót fizetnek haza' szükségére minden esztendőben; némellyek még többet földjeikről, barmaikról. És ha az ő adójok' mennyiségét 's minémüségét részrehatlatlanul megfontoljuk, azokhoz képest ama' rovattal terhesnek látszani kétség kívül nem fog.

Mások talán e' rovattal' mennyiségét nem sokallják ugyan különbséle hazai köz czélokra; de igen is sokalnak 125,000 forintot egyedül Museumra. 'S ezeket arra figyelmeztetem: mennyi költség fordítatott és határozatott fordítani Magyarhonban — az 1834-ik évi országgyűlés' időszakában — nemzeti Museumra, azon címek alatt, mellyek' tekintetéből én 125,000 forint pénz-alapot vélek szükségesnek.

1834-ik ÉVI MAGYARHONI ORSZÁGGYŰLÉSEN TETT JAVASLATOK ÉS ALKOTOTT XXXVIII-ik TÖRVÉNYCZIKELY A' PESTI MAGYAR NEMZETI MUSEUMRA NÉZVE.

Magyarhonban minden országgyűlés hivatalosan tudósítatik arról: mennyiből áll a' nem-

zeti Museum' tőkepénze; és mire mennyi köl-
tett el pénztárából? — Az 1833-ik évi hongyü-
lés elébe terjesztett tudósítás 1833-ik esztendő'
végéig terjedt, és szerinte a' Museum' egész tő-
kepénze pengőben 1833-végé- . . . . .
vel volt . . . . . 117,502 ft. 49³/₄ k.

Hátralevő kamat . . . . . 13,739 „ 35¹/₂ „

A' Museum' pénztárából . . . . .
évi fizetés vagy egyéb haszon u- . . . . .
gyanazon 1833-ik évben követ- . . . . .
kező mennyiségben adatott pen- . . . . .
gőben: . . . . .

A' museumigazgató' he- . . . . .
lye üres volt. . . . .

Pénz- és régiséggyűjte- . . . . .
mény' őrének . . . . . 800 ft.

A' Széchenyi-országos . . . . .
könyvtár' őrének . . . . . 800 ft.

Ugyanannak személyére . . . . .
— ad personam — gr. Széchenyi . . . . .
Lajos-féle alapítványból . . . . . 400 „

Kubinyi Péter-féle alapít- . . . . .
ványból . . . . . 420 „

Házbér cím alatt . . . . . 200 „

Természettudományi tár- . . . . .
gyak' őrének . . . . . 800 „

Ezen őr' segédének . . . . . 400 „

E' segédnek házbér cím . . . . .
alatt . . . . . 400 „

Állatgyűjtemény' gondvi- . . . . .
selőjének . . . . . 400 „

Ugyanennek museumi . . . . .
ügyben utazására . . . . . 40 „

Pénz- és régiséggyűjte- . . . . .
mény' szobaszolgájának . . . . . 280 „

Természettudományi tár-		
gyak' szobaszolgájának	240	„
Az országos könyvtár'		
szolgájának	240	„
Az országos pénztárnok-		
nak mint museumi pénztárnoknak	106	„ 40 kr.
Ugyanennek tűzi faillető-		
ség cím alatt	5	„ 51 „
Az országos ellenőrnek		
mint museuminak	80	„ —
Failletőség cím alatt	5	„ 51 „
Országos pénztártisztnek		
mint museuminak is	53	„ 20 „
Failletőség cím alatt	4	„ 52 1/2 „
Az országos pénztári szol-		
gának	10	„
Failletőség cím alatt *	2	„ 1 „

Igy állott 1833-ban december' végével a' pesti magyar nemzeti Museum' tőkepénze, személyzete' fizetése, 's mi tán gondoljuk: bizony elég jól; mindazáltal ezekre vonatkozólag a' tudósításban ime' nyilatkozat és javaslat foglaltatik:

„A' nemzeti Museum' intézetét közelebb-ről esmérő 's annak virágzását ohajtó hazafiaknak buzgó kívánságok az, hogy a' Museumhoz tartozó személyek tisztességesebben fizetessenek, és az intézet' tökéletesedésére szükséges kiadások fedeztethessenek.“

„Az elsőre nézve tagadni nem lehet: hogy az ezen intézet mellett lévő hivatalok' bétölté-

* Ezen egyének' fizetésén kívül, nyugpénz néhány, museumi tisztviselők' halálával özvegyen és árván maradt nőszemélynek adaték museumi pénztárból. Museumunk' személyzete is szükség' esetében kétségkívül nyugpénzt nyerendene; természetesen ahhoz képest, a' mint annak tőkepénze engedné.

sére, a' szükséges tudományos készülétekkel ellátott, 's magokat folytatandó hivataljokra egészen felszentelni kész férfiakat, — ha csak egyszersmind tisztességes fizetés nem adatik nekik — igen nehezen lehet találni. Mert azoktól, kik házi gondoktól nem szabadok, sem kívánni sem várni nem lehet, hogy minden idejüket — mi még is az e' féle hivatalban szükséges — a' közönségnek áldozzák fel.“

„Azonban addig, míg a' Museum' pénztárának nagyobb tehetsége lesz, azon kell igyekezni, hogy ezen intézet' igazgatójának, örjeinek, és segédjeinek hivataljai, a' mennyire csak lehet, olyan személyeknek adattassanak, a' kik már valamelly tudományos, vagy köz intézetek, vagy a' magyar tudós társaság mellett egyébként is hivatalt viselvén, ettől már fizetéssel ellátva vagynak, 's e' szerint a' nemzeti Museum' pénztárából adandó kisebb jutalommal is megelégszenek.“

„De azon tekintetből is nem kevésbbé szükséges az intézet' pénztárának gyarapítása, hogy a' nevedő esztendőnkénti kiadásokra és a' gyűjtemények' gazdagítására szükséges költségek fedeztethessenek.“

Tovább, a' Museum' épületét illetőleg a' hivatalos tudósítás e' képp szóla:

„Kétségen kívül lévő dolog, hogy a' mostani házában, melly nem ilyen rendeltetésre épült, 's egyébként is semmi külső fény által nem ajánltatik, a' már eddig ott tartatni szokott tárgyak is alig férnek el, és így az, sem a' gróf Illyésházy urtól ajánlott könyvtárnak, sem a' Jankovich urtól szerzett gyűjtemény' illendő elrendelésére helyet nem adhat. Nem is elegendő

erős a' nevezett épület, a' honnan minden esztendőben nem kevés igazításokat kell tenni rajta, melyekre a' költség szinte haszon nélkül fordítatik."

„Ezen nagy alkalmatlanságok' eltávoztatása 's illy nemzeti intézet' alkalmasabb elrendeltetése végett, egyedül az tevődhetik az országosan egybegyült Karoknak és Rendeknek javallatba, hogy mihelyt a' körülmények engedik ezen intézet' számára egy rendeltetésének megfelelő egészen új épület emeltessék."

„Kívánja ezt az intézet' hasznos volta; a' nemzet' dísze; maga az épületnek czélarányos felosztása is, melyet sokkal könnyebben el lehet érni, ha egy egészen új épület emeltetik, mintha a' mostani ház igazíttatna ezen' rendeltetés' céljához; 's végre ezen mostani háznak minémüsége, melyet czélarányossá tenni szinte lehetetlen volna."

„A' Museum' ezen új épületére már eddig is több rendbeli tervek mutatódtak bé, 's majd többeket is lehetne készíteni azon idő alatt, melly a' szükséges épületi szerek' előleges beszerzésére megkivántatik. De mindenek előtt az e' végre szükséges, és 400 vagy 500 ezer pengő forintokra felmehető költségek' fedezéséről kellene gondoskodni."

Végre — a' tudósításban — jelenteték: miképp Jankovich Miklós úr' kéziratokból, könyvekből, pénzekből, drágaságokból és régiségekből álló gyűjteménye — ide értve a' duplicatumnokat is — ország' helybéhagyása' reménye alatt Museum' számára 125,000 pengő forintokon megvásároltatott. Ezekből 66,433 ft. 39 kr. még fizetetlen; 's mivel ezen összeg a' Museum' pénz-

tára' esztendőnkénti jövedelméből ki nem telik: kifizetésére kölcsönvétel — museumi pénztárból évenként lerovandó — javasoltaték, hacsak az ország' Rendeinek más módon nem tetszenék e' szükségén segíteni. 'S Magyarhon' Karai és Rendei Felség' helybehagyása' hozzájárultával következő törvényczikkelyt alkotának:

„Azon tekintetekhez képest, melyeket a' Museum a' nemzeti művelődésre és diszre, úgy mindennémű jelesebb emlékeknek gyűjtésére és fenntartására nézve méltán kíván, felvévén ezen hazai intézetnek jelen állapotját, meghatároztatik:“

„1. §. Egy új épületnek, mely a' gyűjtemények' czélarányos elhelyeztetésüknek és megőrzésüknek alkalmasan és diszszel megfelelően, az intézet' telkén leendő felállítása végett, 500,000 forintok ajánltatnak; * mely somma egyéb sege-

* Ezen épület már nem sokára fel is lesz állítva. — A' Pestü Hirlap' 1841-ben december' 29-kén megjelent számában „Fővárosi újdonságok“ czím alatt íraték: „Kinek fővárosunk' anyagi és szellemi tekintetbeni haladása szíven fekszik, édes örömmel kíséri annak az építészetben tett és még teendő éppen olly nagyszerű mint meglepő előmenetét is. A' valódi architecturái szépség iránt mind inkább növekedik az izlés, mit a' leopoldvárosi pompás palotáknak tengere legvilágosabban bizonyít, honnan is ezen izlés, szétágazó sugárok gyanánt, kiterjed a' belváros' őszérű, szabály és kéjelem nélkül összehordott keskeny és egyenetlen utcáira.....

A' nemzeti Museum pompás nagyszerűségében már szintugy fölemelkedett, nem sokára városunk' fődiszvévé válandó. Országunk' mélyen tisztelt nádora alkalmat adott Pollák Mihály építészünknek, művészi eszméit ezen épület' létrehozásában ismét valósíthatni. A' főhomlokfal' csucsának ékezte, aránylagos nagyságu mintában, tizennégy napon át a' nemzeti Museum' első emeletében látható, mi végre az épületnél jelen levő főpallér oda utasíttatott, hogy minden látogatót a' mintakiállítás helyre vezessen. A' minta' közepén Pannoniát látni, mind két kezében borostyán koszorukat tartva és osztogatva, jelölül annak, miképp a' művészet és tudományok nála elismerést találnak. Jobbról a' művészet a'

delmek' módjára, a' törvényhatóságok között egyedül a' nemesi rendre, és azokra, kiket a' törvény ezen név alatt foglalva ért, fog felosztatni, és az 1807-dik évi 2-dik törvényczikkely' rendelete szerint leszen beszédendő."

„2. §. Az intézet' szükségeinek fedezésére, de leginkább azon okból, hogy annak gyűjteményei esztendőnként nevezetesebben gyarapíttassanak, a' felkelési concurrentialis fundus' fennmaradott kész pénzének kamatja, melly az 1824-ki 17-dik törvényczikkely' 2-dik §-a által a' Ludovicæa intézet' számára rendeltetett, ideiglen a' Museum' jövedelmeihez kapcsolatik."

„3. §. Jankovich Miklós' gyűjteményének a' nemzeti Museum' számára történt megvétele helybenhagyatván, annak kifizetésére 125,000 forintok ajánlatnak, olly móddal: hogy a' kettős példányok' megszerzése után fennmaradandó somma, a' Museum' egyéb szükségei' pótlására fordítassék; melly somma szinte az 1-ső §-us' értelmében leszen kivetendő és beszédendő."

Im! Magyarhon csak egy országgyűlésen 625,000 pengő forint rovattal tön magára Museuma' részére.

V É G S Z A V A K.

'S itt visszatekintvén az eddig mondottakra; tisztán látom: miképp némit megérinték, és eléggé ki nem fejték; mást megemlíték, és mo-

tudománytól, balról a' történet a' dicsőségtől kísértetik. A' szögletekben Duna és Dráva folyamaink ábrázolvák, jelentők, hogy ezek' határai között a' művészet és tudományok ujabban virágoznak. Az egész igen jó ízléssel és finom, jelentő tapintattal van szerkeztve, 's a' műértőt úgy, mint az avatlant, az idegent úgy, mint a' hazait tökéletesen kielégíti. Menjünk és lássuk!"

tiválatlan hagyék. Tisztán látom: miképp még sokról nem szólék, noha museumügy' körébe tartozék. De vannak körülmények, melyek tanács-lák: ezt érintsem csak röviden; azt említsem gyám-okok' felhordása nélkül meg, 's némikről szót jelenleg ne emeljek. Oda jutottam tehát el, hol Museum' ügyében, legalább ez alkalommal, vég-szavakat kell mondanom. Mik ismét röviden ezek-re szorítvák:

Tegyük meg most és ezután, mit ön hasz-nunk és díszünk tőlünk igényel; mit erőnk meg-bír: miképp Magyarhon 1807 óta több izben megtevén, mit haszna 's dísze igényle. 'S mint van Magyarhonban Széchenyi-országos könyv-tár és magyar nemzeti Museum: úgy lesz Erdélyhonunkban is KEMÉNY-ORSZÁGOS KÖNYVTÁR és magyar nemzeti Museum. Lesz — ha benne némik nézetim szerint intéztetendének — már csak létrészei' szerkezeténél fogva is a' magyarhoni-nál aránylag, hiszem, élettelibb, gyümölcsözen-dőbb. — És nem az-e valljon mindnyájunk' keble' hév ohajtása: hogy áldozatokkal állítandó Museumunk következményben egy, egész hazánk-ra, 's hazánk' magas bérczhatárain túlra is jó-tékonyan elkiható élet- és gyümölcsdús intézet légyen?!

Kácell mondának. Mik ismét röviden csak-
 ann, ügyében, legább ez alkalommal, vég-
 szeg ne emeljek. Oda jutottam tehát el, hol
 felhordása nélkül meg, és nemiktől szót
 szelintsem csak röviden, azt említem gyán-
 . De vannak körülmények, melyek tanács-
 t nem szokék, de ha megsemmény, kördbe lat-
 tlan hagyat. Tízletet látom: miképp meg-

[illegible]

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1932

1933

1934

1935

1936

1937

1938

1939

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

1996

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2005

2006

2007

2008

2009

2010

2011

2012

2013

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

2023

2024

2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

2032

2033

2034

2035

2036

2037

2038

2039

2040

2041

2042

2043

2044

2045

2046

2047

2048

2049

2050

2051

2052

2053

2054

2055

2056

2057

2058

2059

2060

2061

2062

2063

2064

2065

2066

2067

2068

2069

2070

2071

2072

2073

2074

2075

2076

2077

2078

2079

2080

2081

2082

2083

2084

2085

2086

2087

2088

2089

2090

2091

2092

2093

2094

2095

2096

2097

2098

2099

2100

2101

2102

2103

2104

2105

2106

2107

2108

2109

2110

2111

2112

2113

2114

2115

2116

2117

2118

2119

2120

2121

2122

2123

2124

2125

2126

2127

2128

2129

2130

2131

2132

2133

2134

2135

2136

2137

2138

2139

2140

2141

2142

2143

2144

2145

2146

2147

2148

2149

2150

2151

2152

2153

2154

2155

2156

2157

2158

2159

2160

2161

2162

2163

2164

2165

2166

2167

2168

2169

2170

2171

2172

2173

2174

2175

2176

2177

2178

2179

2180

2181

2182

2183

2184

2185

2186

2187

2188

2189

2190

2191

2192

2193

2194

2195

2196

2197

2198

2199

2200

2201

2202

2203

2204

2205

2206

2207

2208

2209

2210

2211

2212

2213

2214

2215

2216

2217

2218

2219

2220

2221

2222

2223

2224

2225

2226

2227

2228

2229

2230

2231

2232

2233

2234

2235

2236

2237

2238

2239

2240

2241

2242

2243

2244

2245

2246

2247

2248

2249

2250

2251

2252

2253

2254

2255

2256

2257

2258

2259

2260

2261

2262

2263

2264

2265

2266

2267

2268

2269

2270

2271

2272

2273

2274

2275

2276

2277

2278

2279

2280

2281

2282

2283

2284

2285

2286

2287

2288

2289

2290

2291

2292

2293

2294

2295

2296

2297

2298

2299

2300

2301

2302

2303

2304

2305

2306

2307

2308

2309

2310

2311

2312

2313

2314

2315

2316

2317

2318

2319

2320

2321

2322

2323

2324

2325

2326

2327

2328

2329

2330

2331

2332

2333

2334

2335

2336

2337

2338

2339

2340

2341

2342

2343

2344

2345

2346

2347

2348

2349

2350

2351

2352

2353

2354

2355

2356

2357

2358

2359

2360

2361

2362

2363

2364

2365

